

Využití osobních fondů zahradních architektů v aplikovaném výzkumu

Šárka Steinová, ThDr., Mgr. Th.D., Národní archiv, sarka.steinova@nacr.cz

Anotace

Zahradní architekti Josef Miniberger, Josef Kumpán a Josef Vaněk patřili mezi výrazné osobnosti svého oboru na území bývalého Československa v období první poloviny 20. století. Cílem příspěvku je ukázat možnosti využití osobních fondů těchto zahradních architektů pro účely aplikovaného výzkumu. Analýza archivních dokumentů, vypracování přehledu objektů, jejich dohledání a lokalizace, následné terénní šetření a fotodokumentace se staly důležitými podklady pro hodnocení jejich projekční činnosti. V několika případech došlo i k doplnění jejich osobních fondů. Předkládaná studie ověřená reálnou praxí nabízí ucelený návod k tomu, jak využívat osobní fondy zahradních architektů k získávání, zhodnocení, interpretování a zachování informací k zahradně-architektonickým dílům pro následující generace jako doklad národní kulturní identity.

Klíčová slova

osobní fondy, zahradní architektura, metodika vyhledávání, Josef Kumpán, Josef Miniberger, Josef Vaněk

Úvod

V poslední době sledujeme zvyšující se obecný zájem o architekturu meziválečného období. Odborníci jsou schopni charakterizovat její přednosti, soudobou vyspělost a na základě historických pramenů provést rekonstrukci. Je pochopitelné, že by tyto hodnotné budovy, zejména ty privátního charakteru, nemohly existovat bez patřičného zahradně-architektonicky upraveného okolí. Z tohoto důvodu je nezbytné společně s rekonstrukcí budov přistoupit také k obnově přilehlého prostoru zahrad, který teprve přivede výsledek k dokonalosti a nabídne kontinuální pohled na architekturu v jejím přirozeném prostředí.

Mezi výrazné osobnosti meziválečného období lze řadit bezesporu zahradní architektky Josefa Kumpána, Josefa Vaňka, Otokara Fierlingera či často opomíjeného, avšak vysoce nadaného Josefa Minibergera. Bez znalosti díla autorů v rovině plánové dokumentace a následně realizovaných objektů nejsme schopni objektivně zhodnotit jejich přínos v rámci historie a vývoje zahradního prvorepublikového umění doby, protože často dochází k chybné interpretaci kompozičního záměru daného objektu v důsledku neznalosti širších souvislostí, případně též z hlediska použitých technických či vegetačních prvků, kdy zcela chybí potřebná

dokumentace. Následující příspěvek se tedy zaměřuje na řadu specifických činností, vycházejících z rozsahu a formy zkoumané oblasti kulturního dědictví, s cílem definovat postup identifikace, lokalizace, klasifikace, analýzy, interpretace a uchování informací o zkoumané oblasti prostřednictvím sofistikovaných sběrných databází.

Co lze najít v osobních fondech zahradních architektů

Obecně v těchto osobních fondech lze na jedné straně nalézt archiválie rozdělené podle známého třídícího schématu,¹ na druhé straně ale i rozsáhlou plánovou dokumentaci, kterou je třeba nejdříve pečlivě identifikovat nejen podle funkčních typů, ale i podle typu znázorněné dokumentace. Především jde o **půdorysy** znázorňující umístění a základní vztahy jednotlivých objektů, např. plány zahrad. Často lze použít označení pro jednoduché zákresy např. *půdorysná situace*, či jen tzv. „situace“ *detail z půdorysu*.² Dále lze ve fondech nalézt **řezy** respektive **půdorysné řezy** prezentující obrazový výsek v původním podkladu půdorysu, či vlastní list dokumentu, na kterém je zakreslen. Architekti je používali především u zahrad se specifickou terénní modelací, např. zákresy schodišť a ramp apod.³ Velké zastoupení má v pozůstalostech **perspektiva**. Obecně jde o optický jev, jenž způsobuje, že se vzdálené objekty jeví zdánlivě menší než objekty blízké.⁴ V našem případě lze hovořit i o **ptačí perspektivě**. V kresebném projevu jde víceméně o uměle vytvořený záběr na danou zahradu ze značné výšky směrem dolů. Nelze se ale vyhnout ani tzv. **žabí perspektivě**, zachycující zahradu z pohledu či přímo „ze země.“⁵

V osobních fondech zahradních architektů lze však zaznamenat i velké množství **axonometrií**.⁶ K dalším formám projektové dokumentace zahrad lze bezesporu zařadit i

¹ Životopisný materiál, korespondence, vědecká, odborná a literární činnost původce fondu, písemnosti z veřejné činnosti původce fondu, ilustrační materiál o původci fondu, písemnosti týkající se rodinných příslušníků původce.

² Konkrétně jde o vybranou část, u které autor rozkresluje daný výsek do větší podrobnosti apod., většinou je použito jiné měřítko, detail může být prezentován jako obrazový výsek v původním podkladu půdorysu, či má vlastní list dokumentu, na kterém je zakreslen. V obou případech je většinou odkázáno na záznam v přímo v dokumentu půdorysu, že k dokumentaci je vypracován, např. osazovací plán, technické prvky, drobná architektura v zahradě apod. Blíže STEINOVÁ, Šárka. *Metodika pro zpracování osobních pozůstalostí s významným podílem plánové dokumentace*. Metodický postup. Praha 2015, s. 12-16.

³ STEINOVÁ, Šárka. *Metodika pro zpracování osobních pozůstalostí s významným podílem plánové dokumentace*. Metodický postup. Praha 2015, s. 17.

⁴ U stejných objektů postavených za sebou do jedné řady se objekty vzdálenější od pozorovatele jeví blíže u sebe, perspektiva tedy způsobuje optické zkrácování linií. Dvě či více rovnoběžných linií (např. koleje) se směrem k horizontu opticky zužují.

Bod, ve kterém se obě rovnoběžné linie setkávají, se nazývá úběžník. Jedná se však pouze o myšlené čáry a myšlené body, které v reálném světě fakticky neexistují.

⁵ Blíže STEINOVÁ, Šárka: *Metodika pro zpracování osobních pozůstalostí s významným podílem plánové dokumentace*. s. 18-20.

⁶ V podstatě jde o jednoduchý způsob promítání prostorových těles a trojrozměrných struktur do roviny. Architekt si nejprve zvolil v rovině tři osy x , y a z , které spolu svíraly stejné nebo nestejně úhly. Rozměry

vrstevnicový plán, to znamená zanesení vrstevnic do mapového podkladu dané zahrady. V místech, kde jsou vrstevnice na plánu hustěji u sebe, je v terénu svah strmější. Vrstevnicové plány využívali architekti především z důvodu podchycení charakteru reliéfu daného pozemku, pro technická a technologická řešení cest, drobných staveb, jezírek, rybníčků apod.⁷ V neposlední řadě se dá ve fondech najít několik kusů **barevných hypsometrií**, tedy vyjádření výškopisu pomocí barevných odstínů zpravidla doplňovaných stínováním nebo šrafováním pro lepší vyjádření reliéfu.⁸

Konkrétně v jednotlivých osobních pozůstalostech lze rozdělit zahradní plány i podle výše zmíněného hlediska a to podle tzv. funkčních typů.⁹

Postup při identifikace zahradně-architektonických objektů

V rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity 2011–2017 (NAKI)¹⁰ bylo vyhodnoceno, že zahradní architekti Josef Miniberger, Josef Kumpán a Josef Vaněk během první Československé republiky vytvořili na slovenském území přes dvě stovky projektů. K identifikaci neboli zjištění totožnosti studovaných objektů zahradně-architektonické tvorby došlo prostřednictvím analýzy identifikačních údajů plánové dokumentace obsažené v jejich osobních fondech. V rámci plánové dokumentaci lze identifikovat základní údaje:

- **místo** (lokality, pro kterou byl objekt projektován – náměstí, veřejný park, nemocnice, hřbitov, vilová lokalita v konkrétním městě nebo obci),
- **stavebník (investor, objednatel, zadavatel)**, pro kterého byl objekt projektován
- **rok** (datum vytvoření konkrétního zahradního plánu, není totožná s rokem realizace)

---

objektů např. drobné zahradní architektury, záhonů, vegetace pak nanášel v určitém měřítku rovnoběžně s těmito osami: odtud také název, doslova „odměřovat podél os.“ Hlavní výhodou axonometrie proti složitějším metodám promítání byla v tom, že se průmět snadno konstruoval a že se z něho daly rozměry odečíst. Nevýhodou však byla, že v axonometrické projekci se rovnoběžky neshýbaly, a tak byl perspektivní dojem nedokonalý.

⁷ STEINOVÁ, Šárka. *Metodika pro zpracování osobních pozůstalostí s významným podílem plánové dokumentace*. Metodický postup. Praha 2015, s. 23-24.

⁸ STEINOVÁ, Šárka. *Metodika pro zpracování osobních pozůstalostí s významným podílem plánové dokumentace*. Metodický postup. Praha 2015, s. 25-26.

⁹ Soukromé rodinné a vilové zahrady; veřejná zeleň; hřbitovy, hroby a hrobky; objekty sportovišť a rekreačních areálů; zeleň areálů škol, odborných ústavů a institucí v rámci výchovy, osvěty, vzdělávání a zázemí pro studenty; zeleň areálů nemocnic, léčeben a odborných ústavů; zeleň zámeckých areálů parků a zahrad; zeleň církevních objektů a poutních míst; zeleň areálů podniků, kolonií; zeleň lázeňských areálů; areály – památníky, mohyly či historické areály v krajině či kontextu s jiným významným objektem.

¹⁰ DF13P01OVV003 Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky, která naplňuje tematické priority TP 1.1 a TP 1.4 Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, financovaného Ministerstvem kultury ČR.

- **autor plánu**

Je nutné podotknout, že identifikace zahradně-architektonických objektů se stalo zásadní pro realizaci následujících kroků, které předcházely fyzickému terénnímu průzkumu objektů.¹¹

Základním údajem pro lokalizaci neboli pro určení konkrétní polohy objektu v sídle či krajině je **místo** zjištěné analýzou identifikačních údajů ze zahradní plánové dokumentace prostřednictvím předchozího kroku. Lokalizace konkrétního objektu v sídle nebo krajině se provedlo několika základními způsoby:

a) prostřednictvím dálkového průzkumu území za využití mapových serverů

Základním předpokladem pro realizaci tohoto kroku je existence zahradní plánové dokumentace. Pokud není k dispozici, ale současně existují jiné archivní materiály (fotografie, perspektivy) je možné pokusit se identifikovat objekt např. prostřednictvím interpretace skladebních prvků kompozice (vegetační skladba, výrazné technické prvky – formální bazén aj.) dálkovým průzkumem území. Identifikační údaj **místo**, označující lokalitu (město, obec, část obce, vilová čtvrť), pro kterou byl projekt pořízen, se využije pro realizaci dálkového průzkumu území veřejně přístupným mapovým serverem, kterým se vyhledá konkrétní lokalita. Pro toto vyhledávání je vhodné využívat mapových serverů, které umožňují dálkově studovat území ve stavu historickém (50. léta 20. století) a současně ve stavu aktuálním (2010). S ohledem na chybějící zpřesňující údaje o poloze objektu (ulice či číslo popisné) je následný proces přesného určení místa závislý na mnoha faktorech:

- **individuální zkušenosti zpracovatele** (zejména znalost zpracovatele obvyklých kompozičních a materiálových projevů konkrétních funkčních typů zeleně),
- **vypovídající hodnota historické plánové dokumentace** (její přesnost, reálnost provedení, kvalita, která je zásadním srovnávacím materiálem při lokalizaci objektu),
- **charakteristické znaky návrhu objektu** (např. tvar pozemku, jeho atypičnost, orientace vůči světovým stranám, plošný rozsah),
- **typ a charakter vyhledávaného objektu** (zejména jeho plošný rozsah – čím má lokalizovaný objekt menší plošnou výměru, tím je v terénu hůře lokalizovatelný),
- **zastoupení a pestrost skladebních prvků kompozice** (např. použití dřevin, použití dřevin exotických a výrazně vybarvujících, nápadné stavební objekty, vedení cestní sítě aj.),
- **charakter území, pro které byl projekt pořízen** (jde např. o urbanistické a morfologické vlastnosti území – městský park ve vysoce urbanizovaném území je lokalizovatelný poměrně

---

¹¹ ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana. *Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu*. Lednice 2016, s. 24.

snadno, vilová zahrada v obdobném území je takřka nelokalizovatelná, objekty realizované v rovinaté, zemědělské krajině se lokalizují poměrně snadno, objekty realizované v horských a podhorských oblastech nesnadno).¹²

b) prostřednictvím přímé korespondence s dotčenými úřady a veřejnými institucemi, které mají vazbu na lokalitu

Tento postup se využil zejména v případech, kdy nebylo možné přesvědčivě lokalizovat objekt prostřednictvím předchozího bodu. Proces předpokládal oslovení různých institucí (muzea, galerie, archivů, aj. či zainteresovaných fyzických osob kronikářů, pamětníků) s žádostí o pomoc při lokalizaci objektu za účelem veřejně prospěšné aktivity (např. studium národní kulturní identity).

c) přímým terénním průzkumem lokality (vizuální průzkum)

Místopisné určení objektu zjištěné ze zahradní plánové dokumentace či jiných archiválií umožňovalo v odůvodněných případech realizovat také přímý terénní průzkum lokality. K tomuto způsobu lokalizace objektu lze přistoupit pouze v případech, kdy není možné lokalizovat objekt podle prvního či druhého způsobu. Při aplikaci přímého terénního průzkumu bylo nutné počítat s řadou specifických okolností, které proces fyzické lokalizace objektu v terénu komplikovala. Jednalo se zejména o:

- **rozsah zkoumané lokality**, tzn., že v případě malých obcí či řídké osídlených oblastí je proces přímého průzkumu možné realizovat s poměrně velkou pravděpodobností úspěchu, ve městech či rozsáhlejších oblastech je aplikovatelný s nízkou pravděpodobností úspěchu,
- **charakter lokalizovaného objektu**, tzn., že objekty větších plošných výměr nebo charakteristické nevšedním zastoupením skladebních prvků kompozice bylo možné v lokalitě dopátrat snáze než ty, které nevybočují z běžné produkce.

K lokalizaci objektu in situ bylo možné využít také tzv. **doprovodné interpretační pomůcky**, jejichž aplikace zjednodušila proces a kladně ovlivnila výsledky. Za doprovodné interpretační pomůcky při realizaci přímého terénního průzkumu lze považovat aplikaci:

- **znalostí o uplatňovaných skladebních prvcích kompozice** (použitém sortimentu dřevin, typické zahradní stavby) v konkrétním objektu,
- **obecných znalostí o uplatňovaných skladebních prvcích kompozice** (technické, vegetační) **konkrétním architektem obecně, či v konkrétních jím projektovaných objektech,**

---

¹² ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana. *Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu*. Lednice 2016, s. 26.

- **znalostí o stavební architektuře, ke které objekt přiléhá** (funkcionalistická stavba, art deco, rondokubismus aj.).

d) lustrace příjmení objednatele plánu z pozemkových knih

Jednou z posledních možností, jak dohledat dané objekty jsou tzv. lustrace daného příjmení majitele z pozemkových knih. Jedná se však o zpoplatněné správní řízení při příslušné pobočce katastrálního úřadu, které je finančně nákladné a vyžaduje před započítím práce specialisty oddělení pozemkových knih dostatek informací typu: příslušný katastr přesné jméno a příjmení majitele nemovitosti, druh nemovitosti, rok aj. Pokud toto neznáme přesně, jsou např. lustrovány všechny osoby daného příjmení, což např. u příjmení Hájek je velmi početná skupina osob, která je v řízení v plném rozsahu zpoplatněna.

Identifikace současného majitele zahradně-architektonického díla

S ohledem na to, že významným projevem prvorepublikové zahradně-architektonické tvorby bylo navrhování objektů určených privátním účelům, je nutné v rámci přípravných kroků předcházejících realizaci terénního průzkumu identifikovat současného majitele objektu a vyjednat s ním podmínky realizace terénního průzkumu. Tento proces odpadá v případech mapování veřejně dostupných objektů zelně. Žádoucí je proces realizovat také v případech kdy v objektu sídlí nebo ho spravuje některá z veřejných institucí. Nutné je mít na paměti respekt k soukromému vlastnictví a také to, že některé areály a zahrady mohou být v současnosti užívány specifickým způsobem, což může vyloučit nebo velmi znesnadnit jeho mapování (objekty ve vojenských újezdech, ústavy se speciální péčí – sanatoria pro drogově závislé aj.). Jakmile je podle výše uvedených bodů lokalizován objekt v sídle nebo v krajíně – v konkrétním katastrálním území obce, následuje prostřednictvím portálu Nahlížení do katastru nemovitostí provedení jeho přesné lokalizace až na úroveň jednotlivých parcel, na nichž se předmět zájmu rozkládá. Každý tento identifikovaný pozemek přináší tyto údaje:

- informace o pozemku (číslo parcely, obec, katastrální území, číslo listu vlastníka, výměra (m²), typ parcely, mapový list, určení výměry, druh pozemku)
- vlastníci (vlastnické právo)
- způsob ochrany nemovitosti (např. zemědělský půdní fond)
- seznam BPEJ (Bonitovaná půdně ekologická jednotka)

V rámci tvorby databáze identifikovaných a lokalizovaných zahradně-architektonických objektů byl vyhotoven pracovní tabelární přehled, který obsahoval všechny relevantní údaje o jednotlivých objektech určených k budoucímu terénnímu mapování. Do přehledu se

zapisovala všechna dostupná data, která byla identifikována analýzou archivních pramenů (letopočty, autor, název plánu, místo, zadavatel aj.). Po přesné lokalizaci objektu v území a identifikaci současného majitele, byly ke každému objektu přidávána další data – současná lokace, současní majitelé a jiné informace důležité pro badatelskou činnost (kontakty apod.).¹³

Interpretace a klasifikace aktuálního stavu zahradně-architektonických děl

Interpretace neboli výklad stavu objektu a klasifikace hodnocení současného stavu mapovaných objektů se provádělo prostřednictvím terénního průzkumu konkrétního objektu. K nejdůležitějším technikám sběru dat o studovaném objektu patřila metoda pozorování, která se stala zásadní pro terénní průzkum zahradně-architektonických děl. Při terénním průzkumu se uplatnila metrologická metoda využívající měření. Při ní byla mezi pozorovatele a pozorovaný předmět vsunuta pomocná aparatura – základní stupnice hodnocení objektů in situ, která pozorování mění ve zjišťování aktuálního stavu zahradně-architektonických objektů. Žádoucí se stalo, aby byl před vlastní realizací terénního průzkumu pracovník, který ho bude realizovat, vybaven pomocnými interpretačními materiály. Kromě identifikačních údajů (adresa, kontakt na osoby zprostředkávající vstup do objektu) za ně je lze nejméně považovat:

- **relevantní historické materiály**, které dokládají projektovanou či realizovanou podobu objektu (výkresy, perspektivy, fotografie) – tento materiál je zásadní pro komparaci aktuálního stavu objektu se stavem historickým a pro ověření toho, zda byl objekt realizován.
- **záznamový formulář**, do kterého jsou zapisovány zjištěné údaje o studovaném objektu (aktuální stav, slovní popis, majitel, funkce aj.)
- **aparaturu k trvalému zaznamenání zjištěných skutečností** (fotoaparát, kamera, zvukové záznamové médium – v případě zaznamenání svědectví pamětníka aj.)
- **doprovodnou aparaturu ke zjišťování stavu studovaného objektu a jeho částí** (základní a specializované měřicí přístroje).

ID objektu:	Název objektu:
Zpracoval:	Současná adresa:
Autor návrhu:	GPS souřadnice s identifikací místa:
Základní posouzení objektu:	
☐ 1 – objekt plně zachovaný, popř. autenticky obnovený	

¹³ ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana. *Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu*. Lednice 2016, s. 32.

☐ (objekt plně zachovaný (zcela čitelná původní dispozice, většina technických a vegetačních prvků), popř. autenticky obnovený) 2 – původní dispozice čitelná (objekt částečně zachovaný (původní dispozice čitelná, zachována většina technických a vegetačních prvků)) ☐ 3 – dochované pouze jednotlivé prvky (technické či vegetační) (původní dispozice není čitelná, zachovány pouze fragmenty technických či vegetačních prvků) ☐ 4 – původní funkce zachovaná (např. zahrada) ☐ 5 – jiná funkce objektu
Slovní popis objektu:
Současná funkce:
Kontakty, domluva o spolupráci:
Fotodokumentace aktuálního stavu s komentářem: (pojmenování fotografií: "ID objektu"-fs-"autor fotografie"- "pořadové číslo fotografie".jpg, např. 123-fs-kut-1.jpg)

Pracovní tabulka určená k záznamu zjištěných skutečností při realizaci terénního průzkumu objektu.¹⁴

Při terénním průzkumu byla pozornost zaměřena na celkovou čitelnost historické kompozice – vzájemné odlišení původní kompozice od pozdějších dosadeb, na určení míry zachování jednotlivých prvků kompozice (technické, výtvarné, ostatní vegetační), včetně jejich druhového a materiálového složení a způsobu jejich použití v zahradě. Pro základní hodnocení každého mapovaného objektu zahradně-architektonické tvorby bylo využíváno pětibodové stupnice:

Hodnota	Popis hodnoty	Upřesnění
1	Objekt plně zachovaný, popř. autenticky obnovený.	Objekt plně zachovaný (zcela čitelná původní dispozice, většina technických a vegetačních prvků), popř. autenticky obnovený.
2	Původní dispozice čitelná.	Objekt částečně zachovaný (původní dispozice čitelná, zachována většina technických a vegetačních prvků).
3	Dochované pouze jednotlivé prvky (technické či vegetační).	Původní dispozice není čitelná, zachovány pouze fragmenty technických či vegetačních prvků.
4	Původní funkce zachovaná (např. zahrada).	
5	Jiná funkce objektu.	

Základní posouzení objektu na škále 1–5¹⁵

Hodnocení 1–3 dokládalo realizaci díla dle plánové dokumentace, v případě hodnocení 4–5 se jednoznačně nemohla potvrdit realizaci díla anebo také mohlo dojít k zániku realizovaného díla z různých důvodů.

¹⁴ ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana. *Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu*. Lednice 2016, s. 35.

¹⁵ ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana. *Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu*. Lednice 2016, s. 36.

Databáze a evidence zahradně-architektonických děl

Při terénním průzkumu objektů zahradních architektů bylo nutné mít v terénu k dispozici vytištěné dostupné výkresy ve formátech A3 či A4 a pracovní formulář pro popis objektu. Údaje zaznamenané do těchto formulářů byly následně přepsány do **databáze hodnocených objektů** (excelová tabulka).

Parametr	Popis parametru
Etapa	Označení etapy terénního šetření (např. uvedením roku).
Stav zpracování	Uvedení hodnoty <i>navštíveno</i> pro navštívený objekt.
ID objektu	Číslo přidělené jednotlivému objektu (viz výše).
Název objektu	Doslovný přepis názvu objektu z plánové dokumentace, popř. upraveno dle zpracovatele.
Zpracovatel	Příjmení zpracovatele, který objekt navštívil.
Autor návrhu	Autor návrhu dle uvedení na plánu.
Ulice, číslo	Současná adresa (popř. včetně PSČ).
Místo	Současná adresa.
Zeměpisná šířka	GPS souřadnice s identifikací místa (ve formátu X°Y'Z" N, např. 48°48'10" N)
Zeměpisná délka	GPS souřadnice s identifikací místa (ve formátu X°Y'Z" E, např. 16°48'14" E)
Identifikace místa	Např. hlavní vstup do parku/zahrady apod.
Ukaž	Pomocný parametr, sloužící jako hypertextový odkaz, jímž lze přímo zobrazit umístění objektu na Mapách Google ve výchozím internetovém prohlížeči.
Funkční typ objektu	Funkční typ zeleně daného objektu. Může nabývat hodnot např. hřbitov; ostatní: park; parkově upravená plocha; rekreační zezeň; zahrada; zezeň občanské vybavenosti; zezeň obytných souborů; zezeň sportovních areálů; zezeň školních a kulturních zařízení; zezeň zdravotnických zařízení.
Základní posouzení objektu (1-5)	Číselné zhodnocení objektu na stupnici 1–5 (viz tabulka č. 8).
Slovní popis objektu	Slouží k popisu stavu objektu dle zpracovatele.
Současná funkce	Současná funkce objektu.
Kontakty, domluva o spolupráci	Kontakty, které se podaří zjistit (jméno + příjmení, telefon, e-mail, adresa, další doplňující informace)
Fotodokumentace aktuálního stavu s komentářem	Slouží k pojmenování fotografií dle jednotné syntaxe: <i>název_souboru – popis fotografie</i> (kde <i>název_souboru</i> = " <i>ID objektu</i> "-fs-" <i>autor fotografie</i> "-" <i>pořadové číslo fotografie</i> ".jpg, např. 162-fs-ott-1.jpg)

Struktura databáze hodnocených objektů¹⁶

Víceméně podle výše popsanému postupu šlo během čtyř let identifikovat na Slovensku tyto objekty.¹⁷

Funkční typ zeleně / počet	lokality
soukromé zahrady / 116	Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Biňa, Bratislava, Cífer, Červeník, Diviaky, Dolní Krupá, Dubnice nad Váhem, Dvorníky Handlová, Hochštetno, Horné Dubové, Ilava, Košice, Krupina, Lemešany, Levice, Liptovský Mikuláš, Madunice (u Leopoldova), Malacky, Martin, Michalovce, Nadáši u Trnavy, Nitra, Nová Baňa, Nové Město na Váhem, Nové Zámky, Orechová, Piešťany, Plavecký Štvrtok, Prešov, Prievidza, Rimavská Sobota, Ružomberok, Sáhý, Salka, Senice, Skačany, Skalica, Smolenica – Smolenická Nová Ves, Stará Daľa, Stará Tura, Sučany – Hodzová - Turovice, Svit, Svodov, Šenkvice – Velké Šenkvice, Štubnianské Teplice, Tornaľa, Trenčín, Trnava, Turzovka, Uherská Ves, Úzor u Bratislavy, Veľký Grob, Vráble, Zlaté Moravce, Zvolen, Žilina
veřejná zezeň – parky/sady/veřejná prostranství a okolí veřejných a významných budov / 30	Komárov, Liptovský Mikuláš, Martin, Nové Zámky, Prievidza, Rimavská Sobota, Sečovce, Šaľa, Vráble, Zvolen, Žilina
hřbitovy (urnové háje, úpravy hrobek a hrobů) / 4	Prievidza, Stará Tura, Zvolenská Slatinka, Žilina
veřejná zezeň – památníky a pomníky (osobnosti, válečné) / 4	Brezová pod Bradlom, Nitra, Trenčín, Turzovka

¹⁶ ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana. *Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu*. Lednice 2016, s. 37.

¹⁷ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Stopy českých zahradních architektů na Slovensku*. Praha 2017, s. 24.

školní zahrady / 21	Děvín, Děvinská Nová Ves, Gajary, Hanisko, Jabloňovce, Lojovná, Lučenec, Pila, Pobedín, Rudmenice, Smižany, Senec, Sereďná, Skalica, Stará Tura, Sučany, (Hodzové v Sučanech) Svrčinovec, Trnava, Tvrdošín, Uherská Skalica, Zvolen
zeleň lázeňských areálů / 2	Korytnice – Kúpele, Sliač
zeleň sportovišť / 3	Chocholné, Levice, Nové Zámky
zeleň rekreačních objektů a areálů (zeleň weekend. objektů/letoviska, hotely, penziony a chaty/chalupy), restaurace) / 5	Prievidza, Šafa, Štôla, Trenčianské Teplice, Trnava
nemocniční zahrady / 3	Košice, Prievidza, Trnava
zeleň areálů léčen, odborných ústavů a sanatorií / 4	Bratislava, Kvetnice při Popradu, Nový Smokovec
zeleň družstev a kolonií (též obytné soubory úředníků a vnitrobloky)	Bratislava, Horná Streda na Váhem, Košice, Nové Zámky, Svit, Žilina
zeleň výrobních a zpracovatelských závodů / 9	Bratislava, Čadca, Podbrezová, Ružomberok, Skačany, Šarišské Michaľany, Trenčanská Teplá, Trnava, Varín
arboreta, botanické zahrady a objekty dendrologicky cenné (též odborná pracoviště – výzkumné ústavy, muzea) / 3	Bratislava, Martin, Mlýňany, Topoľčianky
zeleň objektů „státního významu“ / 3	Bratislava, Bystrička při Martine, Topoľčianky

Příklady dohledaných objektů jednotlivých zahradních architektů na Slovensku

Josef Miniberger (1878–1955) ¹⁸

Z Minibergerových projektů, jak soukromých zahrad, tak veřejných prostorů, je dodnes patrná výrazná jednoduchost řešení, která plně korespondovala s konkrétní lokalitou a jejími podmínkami, ale také s funkcí daného objektu a potřebami zadavatele.

Realizace zahradně architektonické tvorby Josefa Minibergera na Slovensku¹⁹

Mezi jeho dodnes zachovalé objekty na Slovensku lze řadit areál léčebného ústavu v Květnici u Popradu. Z hlediska tvorby Josefa Minibergera se jedná o jedinečný objekt, který je vysoce cenný i z hlediska krajinářského a lze jej označit jako jeden z mála dochovaných areálů tohoto typu českého architekta v meziválečném období na Slovensku. K dalším dochovaným realizacím lze zařadit zahradu a park JUDr. Jozefa Holúbka ve Svodově.

Návrh na založení parku ve Svodově

¹⁸ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Život, doba a dílo zahradního architekta Josefa Minibergera (1878-1955)*. Praha 2015, 211 s.

¹⁹ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Stopy českých zahradních architektů na Slovensku*. Praha 2017, s. 32.

Vlastní park má rozlohu 3,5 ha a někdejší ovocná zahrada, která k němu přiléhala na severozápadě, měla výměru 1 ha. Jihovýchodně od parku bylo zřízeno ještě menší zahradnictví s hospodářskými budovami a skleníkem pro dopěstování zeleniny. Miniberger použil vzájemnou provázanost formálních ploch s krajinářskými motivy. Od zahradního průčelí vily orientovaného k jihozápadu rozvinul bohatý zahradní program, jehož centrem se stal formální parter osově svázaný s budovou. Na centrální rizalit vily orientoval hlavní podélnou osu, která protnula celou zahradu, aby se následně ztratila v nekonečné rovině okolní zemědělské krajiny. Před vilu byla položena prostorná terasa nutná pro příjezd aut.

Park a užitková zahrada pana J.U.Dra. J. Holubka v Sudově na Slovensku - Archiv NZM, OF Josef Miniberger, inv. č. 886/V/Z533.

Terén od zámku směrem do parku mírně klesal až k nejdělsí příčné cestě. Geometrický parter byl ale založen vodorovně ve výšce příčné cesty. Tím byl vytvořen terénní stupeň, kterým Miniberger docílil toho, aby pro sestup z terasy na parter vytvořil schodiště. To mu právě umožnilo postavit terasu s opěrnou zdí, na jejímž okraji vytvořil dekorativní balustrádu, a podpořil celkové zvýšení horizontální budovy. Vodorovně byl založen v celém terénu právě jen formální parter. Obě postranní cesty rovnoběžné v půdorysu s hlavní osou parteru, vycházející z terasy, byly založeny na původním terénu. Mírně klesaly, bez schodů, z terasy až k hlavní příčné cestě. Po obou stranách byly cesty doprovázeny tvarovanými živými ploty. Jedna z klesajících cest byla přerušena malým kruhovým návrším s rondelem osazeným osmi katalpami (*Catalpa bignonioides*). Rondel měl plnit funkci vzdušného altánku na vyvýšeném místě s rozhledem do parku a na parter. Přímá linka dělící parter na symetrické části měla být nejdříve ukončena centrálním bazénem s vodotryskem, k jehož realizaci ale nedošlo. Dále osa pokračovala alejí kolmých jehlanů (tvarovaných tisů), které se střídaly s obdélníkovými záhony nízkých růží. Ukončena byla ve velkém polokruhovitým záhonu osazeném nízkými růžemi, který ležel již ve volné louce u druhé příčné cesty.

Cesta ukončující geometrický parter, za kterou se rozkládal volný prostor se solitérami a skupinami stromů, představovala hlavní říčnou osou (SZ – JV) dělící zahradu na dvě poloviny. Na jihovýchodní straně měla být ukončena rondelem osmi lip stříbrných (*Tilia tomentosa*) a na straně severozápadní protínala rondel osmy dubů a pokračovala až k hranici pozemku. Oba rondely současně tvořily místo křížení s hlavní okružní cestou zahrady.

Formální parter pod vilou prořatý hlavní pohledovou osou a provázaný třemi příčnými cestami se zbývajícími částmi úpravy tvořil stěžejní část formálního řešení zahrady, která byla dále pojata výhradně krajinářským způsobem. Minibergerovy zásady tvorby o vzájemné

provázanosti geometrických prvků s volnými úpravy dobře dokládají vložené rondely stromů v krajinářských částech zahrady.

Těžištěm krajinářské kompozice parku se stala prostorná louka situovaná v jedné podélné ose s parterem a vilou. Bohaté obvodové výsadby byly přerušeny v hlavním pohledu od vily průhledem do krajiny. Osovost plochy v hlavním směru od vily zdůrazňovaly symetrické výsadby solitér. Od pravidelného parteru to byly trojice jehličin na každé straně, symetrická výsadba převislých jasanů (*Fraxinus excelsior* 'Pendula') a zejména Minibergerem zmiňované výsadby vzrostlých jehličin – *Picea pungens* 'Argentea' a *Abies concolor* 'Violacea', které byly přesazeny ze soudního parku asi půl hodiny vzdáleného.²⁰

Květnice u Popradu

Návrh na založení parku při Masarykově léčebném ústavu v Květnici na Slovensku vypracoval Miniberger v měřítku 1:720 a není přesně datován, nicméně víme, že k jeho realizaci došlo již v roce 1932. Objekt celého areálu léčebného ústavu o rozloze téměř 9 hektarů, který se po celé své délce mírně svažuje od jihu k severní části, rozdělil vzhledem k značnému rozsahu již v návrhu do 25 oddělení. Výrazný terénní zlom je v západním výběžku areálu, který je sevřen mezi okolní lesy a v přímém sousedství s křížovou cestou (vně areálu) vedoucí na vrch Krížová.

Návrh na založení parku při Masarykově léčebném ústavu v Květnici, Archiv NZM, OF Josef Miniberger, inv.č. 2128/V/Z527.

V Minibergerově návrhu je čitelné pracovní rozdělení a je zde patrný systém i dalšího rozčleňování ploch v rámci daného oddělení v návaznosti na cestní síť, budovy, drobné stavby, vodní nádrž apod. Zápisy, které jsou prováděny v návrhu, např. římské číslice značí dílčí plochy v rámci oddělení, velká písmena pak jsou přiřazena ke stavebním a technickým objektům v daném oddělení. Pokud v daném oddělení jsou důležité z hlediska kompozice průhledy, tak jsou opět důsledně zakresleny a okomentovány (dokonce očíslovány). Miniberger pro celý areál vymezil celkem 13 průhledů. Z tohoto počtu je pouze 5 průhledů, které jsou dílčí v rámci areálu léčebny. Ostatní navazují na prostor starých lázní v původní osadě Květnice, dále jsou průhledy směřovány do okolní krajiny (např. vrch Zámčisko a Krížová), především severním směrem s důrazem na dominanty pohoří Vysokých Tater. Do

---

²⁰ Blíže ZÁMEČNÍK, Roman. Dílčí poznatky o tvorbě zahradního architekta Josefa Minibergra – park Svodov. *Prameny a studie* 54, Praha 2014, s. 41-65; OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Život, doba a dílo zahradního architekta Josefa Minibergera (1878-1955)*. Praha 2015, s. 211.

detailu promyšlená a vytrasovaná cestní síť celého areálu plně koresponduje s výše uvedeným, přitom plně respektovala provozní potřeby areálu. Celé území je od roku 2003 chráněno jako Květnický lesopark chráněná studijná plocha. I přes více jak 80 let od založení parku, nesčetné výsadby, úpravy a jiné zásahy, které probíhaly v 70. letech - 90. letech 20. století, se zde nacházejí původní dřeviny.²¹

Josef Kumpán (1885–1961)²²

Kumpána lze zařadit mezi autora nejvíce realizovaných návrhů veřejné zeleně na území Československa své doby. Tuto skutečnost dokládají ještě dnes řady desítek dochovaných veřejných prostorů, ať už jsou to parky, městské sady, náměstí, okolí veřejných budov, pomníků a památníků či úpravy sportovišť a ostatních objektů. Mezi zcela ojedinělou činností, která neměla na našem území srovnání lze považovat jeho projekty pro ministerstvo železnic na „okrášlení“ železničních budov a staveb, které ve většině případů sám realizoval.

Realizace zahradně architektonické tvorby Josefa Kumpána na Slovensku²³

Park Ľudovíta Štúra v Žiline

Mezi jeho dodnes částečně dochované objekty na Slovensku lze zařadit park Ľudovíta Štúra v Žiline, dříve nazývaný Lidový sad „Na svinských pažitiach.“²⁴ Kumpán v roce 1936 vyhotovil projekt na vybudování městského parku v Žiline.²⁵ Park se začal zakládat už v roce 1936, avšak spolu s regulací potoka se intenzivněji budoval až od roku 1940. Na místě budoucího parku se nacházelo smetiště, močály a plochou tekla neregulovaný potok Všivák. Vyvezlo se odtamtud několik tisíc vozů země, se zemí se srovnal menší kopec a zem se následně zplanýrovala do dnešní podoby. Na jižní straně parku byla postavena současně s parkem restaurace Kamélia podle projektu opavského architekta Otta Reichnera. Začátkem 50. let 20. století, když se park nazýval Stalinův, přejmenovali dokonce restauraci Kamélia na

---

²¹ Z jehličnatých dřevin jsou to prokazatelně: *Abies alba*, *Abies concolor*, *Larix decidua*, *Picea sitchensis*, *Pinus cembra*, *Pinus nigra*, *Pseudotsuga menziessii* var. *menziessi*, *Thuja occidentalis*, *Tsuga canadensis*, z listnatých dřevin: *Acer platanoides* 'Schwedleri', *Carpinus betulus*, *Morus alba* 'Pendula', *Tilia platyphyllos* a *Ulmus glabra*), terénní šetření květen, červen 2015 Stanislava Ottomanská, Šárka Steinová.

²² OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961)*. Praha 2015, 302 s.

²³ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Stopy českých zahradních architektů na Slovensku*. Praha 2017, s. 53.

²⁴ Terénní šetření září 2015 Petr Fencl, Šárka Steinová, Helena Žitná; květen, červen 2016 Stanislava Ottomanská, Šárka Steinová.

²⁵ Archiv NZM, OF Josef Kumpán, inv. č. 1998/V/Z/1353.

Červinkov.²⁶ V 60. letech se zájem o park snižoval a park postupně pustnul. Zájem o něj se zvýšil v průběhu 80. let. Po roce 1985 prošel park rekonstrukcí.

Lidový sad „Na svinských pažitiach“ v Žiline, Archiv NZM, OF Josef Kumpán, inv. č. 1998/V/Z1353

Protáhlý 600 m dlouhý a až 100 m široký park byl komponovaný na hlavní podélnou severojižní osu, která měla svůj počátek na jihu parku v zahradní restauraci. Do nepravidelného organického tvaru parku bylo vloženo formální schéma charakteristické převážně pravoúhle vedenou sítí cest. Ústředním prvkem kompozice městského parku se stala modernisticky vyhlížející zahradní restaurace v jižní části parku a systém alejí, vymezující park po celém jeho obvodu. Bezprostřední okolí restaurace mělo být podle Kumpánova návrhu osazeno výrazně kvetoucími keři a symetrickou výsadbou stromů. Půlkruhová terasa před jižním průčelím budovy měla být lemována živým plotem z *Ligustrum ovalifolium*. Po stranách měly být výsadby divokých růží. Průčelí restaurace mělo být zarámováno postranní výsadbou *Corylus colurna* a pozadí restaurace měla tvořit dvouřadá výsadba z *Robinia semperflorens*. Louka za restaurací byla po obvodu vymezena hustým porostem dřevin (*Pinus*). Rozsah květinové výsadby a tvarosloví záhonů se v průběhu vývoje parku měnily. Po dokončení parku byla obvodová cesta lemována také rabatovými, pravděpodobně letničkovými záhony. Tato část parku, původně míněná jako sportovně-relaxační, byla oddělena od následující části příčnou cestou doprovázenou výsadbou *Acer platanoides* 'Schwedlerii'.²⁷ Ve středu výsadby byl ponechán průhled v S-J ose. Hlavním prvkem úpravy mělo být poměrně velké dětské koupaliště (brodiště), které Kumpán situoval do středu travnaté plochy.

Josef Vaněk (1886–1968)

Ve Vaňkově tvorbě je možné sledovat, obdobně jako u Josefa Kumpána, funkční členění zahrad do jednotlivých oddílů. V jeho zahradních návrzích je zastoupena část okrasná – tvořená bohatým květinovým parterem a ukončena besídkou nebo pergolou. Nechybí také růžovna s vodními prvky. Užitková část zahrady obsahuje vždy ovocný sad vysázený nejčastěji ovocnými zákrsy. Ve větších zahradách nechybí také část přírodně řešená se solitérními dřevinami. V některých případech nechybí také drobná zahradní stylizace

---

²⁶ Žilinský večerník č. 10 / Ročník XXV, str. 18, dne 3. 3. 2015. Spoznáваме Žilinu (148. část), Jozef Červinka – zakladateľ mestských sadov v Žiline, 3. časť. Autori: Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský. Dostupné na: <http://zilina-gallery.sk/picture.php?/43478/category/3165>.

²⁷ Dle dobových fotografií připomínají výsadby spíše některou z kulovitých forem stromů.

ovlivněná japonskými motivy. Jeho zahrady jsou osově, vždy ovlivněné vilou, chybí-li budova, odvíjí se zahradní program od besídky nebo pergoly.

Realizace zahradně architektonické tvorby Josefa Vaňka na Slovensku²⁸

Návrh okolí horské chaty „Pension“ ve Štôle pod Vysokými Tatrami / Ozdravovna mládeže „Zdravá generácia“ v Štôle

Ve dvacátých letech 20. století začala být Štôla známou a vyhledávanou oblastí jako letovisko a rekreační oblast zejména pro milovníky hor a turistiky v celém Československu. Štôla mohla tehdy turistům poskytnout jen ubytování v soukromí v hospodářských srubech. Bylo zcela běžné, že rodina hospodáře poskytla hostům svou jednu jedinou místnost v domě na celý červenec a srpen. Přes den si vystačili s komorou a síní a ke spánku se uložili v kůlně anebo ve stodole na červě usušeném seně. Finanční přínos za pronájem místnosti byl pro hospodáře velmi atraktivní. Bohužel poptávka přesahovala poptávku po ubytování, čehož využil Ing. Hanzík z Bratislavy se svou manželkou a rozhodli se zde postavit soukromý penzión. V roce 1929 koupili severně nad Štôlou pozemek s řídkým ledním porostem a hned začali uskutečňovat svůj záměr. Už v roce 1930, ještě nedokončeném areálu, se zde rekreovali první hosté. Součástí pensionu byla i letní vyhlídková a slunečná terasa a hospodářská budova (kuchyně, sklady, vodárna), dvě otevřené vodní plochy, trávnatá pláž a upravený park, navržený Josefem Vaňkem. Podle projektu měl mít pension ještě vlastní zeleninovou zahradu a zařízení na chov vlastní užitkové a okrasné drůbeže. Bohužel se tyto dva projekty nerealizovaly.²⁹

Návrh okolí horské chaty „Pension“ ve Štôle pod Vysokými Tatrami / Ozdravovna mládeže „Zdravá generácia“ v Štôle, soukromá sbírka Josefa Vaňka, inv. č. 1109/V/Z692.

Závěr

---

²⁸ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Stopy českých zahradních architektů na Slovensku*. Praha 2017, s. 77.

²⁹ OTTOMANSKÁ, Stanislava – STEINOVÁ, Šárka. *Stopy českých zahradních architektů na Slovensku*. Praha 2017, s. 83-85.

Studium zahradně-architektonické tvorby uplynulých slohových nebo stylových etap můžeme v obecné rovině označit za velmi příznačný proces, jehož vlastní realizace je závislá na mnoha faktorech. Jedná se o proces časově velmi náročný kladoucí vysoké požadavky na řešitelský tým, který musí nezdědka oplývat multidisciplinárními znalostmi. Sofistikovanost celého procesu pramení mimo jiné ze studovaného předmětu, kterým je zahradně-architektonická tvorba. Ta se sama o sobě výrazně liší od jiných tvůrčí činností lidské tvorby. Jde zejména o její projev, který čerpá z různých oblastí zájmu (architektura, sochařství a všechny oblasti zahradní kultury – introdukce, šlechtění, množení...). Dále jde o její proměnlivost a pomíjivost v čase, které jsou způsobeny výrazným uplatněním vegetační složky v kompozici. S rozsahem studované oblasti zahradně-architektonické tvorby se zvyšují požadavky na vlastní metodický proces průzkumů. Interpretace a s ní související verifikace výsledků je závislá zejména na správně zvoleném metodickém postupu těchto průzkumů (archivní, terénní). Rozsah zkoumané oblasti úměrně ovlivňuje také požadavky kladené na celkový proces archivace shromážděných dat.

Předkládaná studie ověřená reálnou praxí tedy nabídla ucelený návod k tomu, jak využívat osobní fondy zahradních architektů k získávání, zhodnocení, interpretování a zachování informací k zahradně-architektonickým dílům pro následující generace jako doklad národní kulturní identity.